

vprašanje, ali je sploh mogoče in važno razlikovati med nazivom skulptura ali slika. Kajti pomembnejša je postala čista likovna analiza, analiza sestavnih delov od vloge barve do kompozicije kot take, in seveda osnovno vprašanje — odnos oblike in vsebine. Dejstvo je, da je osnovna razlika med tema dvema determinantama danes odpadla, oziroma da oblika, v okviru katere se je sicer razreševala tovrstna problematika, določa vsebino, se pravi, da je sama oblika vsebina umetniškega dela. Seveda v povsem novi sodobni konstelaciji, za katero velja kot osnovni pogoj, da ima vsaka eksistenčna oblika svojo lastno univerzalnost, v konstelaciji, ki jo sestavljata razen tega še dani prostor in neposredni opazovalec, se pravi medsebojne, izpreminjajoče se zveze med temi tremi dejavniki. Materialne nemožnosti in galerijski prostor, vezan na konvencionalne eksponate, so Lapajnetna praktično onemogočile, da bi bil razvijal svoje lastne ideje o kompoziciji, o njenih novih, integralnih prostorskih vrednostih.

Prvi skupni nastop najmlajše slikarske generacije izhaja iz doma že zaznavne umetnostnoizrazne klime, ki operira s predmetno, močno čutno poudarjeno ikonografijo. Ta klima je prav gotovo pogojena v konstelaciji, ki je po eni strani nastala ob dosežkih Preglja, Stupice, Kregarja ter ob

ne do kraja razviti ekspresionistični in nadrealistični predvojni tradiciji, sicer pa ob sočasnosti pojavov poparta, novega realizma in narativne figuralike v svetu. Dorečenost posameznih mladih slikarjev je ta čas še na različni stopnji; vsekakor pa je treba že danes, vsaj v našem nacionalnem okviru omeniti specifično predstavljeni erotizem Gatnika, Jesiha, Logarja in delno Pengova, metafizično, halucinantno dramatičnost Krašovčeve, Draganovo barvito risarsko interpretacijo predmetov, ki jo sestavljajo človeške figure ali stvari kot pojavi sami po sebi. Najbolj kompleksno-izrazno pa je slikarstvo Zmaga Jeraja, predvsem v tisti težnji, ko njegova ostra, jedrnata slikarska fraza presega stopnjo dokumenta današnjega časa, ko njegovo slikarstvo posega na neopredeljena in večpomenska področja življenjske negotovosti — zastaja pred praznim, daljnim, zaprtim, živalskim, somračnim, nočnim, smrtnim. Tedaj namreč občutimo za naslikano resničnostjo, za urejenim svetom pravo inverzijo — še drugo psihološko, v absurdu tega modernega sveta porojeno in verbalno lahko dokazljivo stanje; kajti za vsem tem redom slutimo kaos, ne glede na motivično raznolikost in na zunanje pojavnosti. Ob tej zunanji je Jeraj ustvaril namreč še eno zvrst — pojmovno pojavnost.

Aleksander Bassin

POROČAMO

BILANCA S KOROSKEGA

Koroški Slovenci se delijo v narodnopolitične, kulturne in ideološko narodne tabore, ki imajo doma in širrom po svetu še svoje podružnice in poverjenišva. Posebnost te narodne

urejenosti je izolacija: narodna majhnost doslej ni povzročila enotnega, koordiniranega dela ali vsaj načrtovanja, temveč vsaka organizacija životari — odmaknjena vsaki drugi — privatno zase; se žene za svojim lastnim življenjem in razglaša svoj hišni

red in svoje hobije za edino rešitev naroda. Nujna posledica tega je popolna izobčenost teh taborov iz javnega življenja v državi, pa tudi izobčenost iz slovenske narodne manjšine. Voditelji slovenske manjšine so izolirani od slovenskega ljudstva, velik del tega ljudstva niti ne ve za obstoj manjšinskih političnih in kulturnih organizacij, kaj šele za imena njihovih prvakov. Vse gojenje krščanstva v srcih vernih slovenskih kmetov in pobožnih podeželskih ženic je prepad med ljudmi in vodstvom le poglobilo. Slovenski delavec je kruh nemških podjetnikov, zato prevladuje v njem socialni čut pred narodnim. In res si imamo koroški Slovenci prav malo nuditi: predvsem vrsto organizacij, ki so si zaradi grčave nastrojenosti tuje in jalove v svojem delu ne najdejo skupnega imenovalca. Organizacije koroških Slovencev so danes bloki, ki vsaksebi štrle iz tisočletne zemlje. Koroška zabitost in zabubanost v preteklost je dolbla vanje svoje reliefe, ki danes niso zreli niti za muzej.

Po drugi svetovni vojni sta se izluščili dve struji v voditeljskih višavah koroške manjšinske politike: prva, Narodni svet koroških Slovencev (NskS), se je odločila za boj proti komunizmu in za sodelovanje z reakcionarnimi krogi v državi; druga, Zveza slovenskih organizacij (ZSO), pa se je odločila za naprednost in za podpiranje avstrijske socialistične stranke. Kljub ideološkim nasprotjem pa sta si bili zelo blizu, kadar je šlo za uničevanje upravičene in resne opozicije v katerem koli slovenskem taboru. Tako je ostalo do danes.

Mladi in starejši, študirajoči in že v poklicu stoječi akademski in neakademski slovenski generaciji, se dosedanje organizacije ne zde več verodostojne. Ne nudijo ji duhovne širine, ki jo zahteva čas; še manj pa ji morajo nuditi delo in dejanja, ki bi

bodočega koroškega Slovenca mogla prepričati ali vsaj nagovoriti.

V zadnjem času je desni tabor koroških Slovencev (NskS, Mohorjeva družba) sprožila dejanja, ki jih je slovenska večina ne glede na svojo taborsko pripadnost odločno odklonila.

NskS, ki je bil ustanovljen leta 1949 — kot že nakazano — z namenom, da bi se uprl »komunističnim, titoističnim in marksističnim tendencam v slovenski manjšini na Koroškem«, je skozi vso dobo postavljaj svoje kulturno politično delo na osnovo, ki je bila najbolj poceni, ker je bila najbolj pri roki, na krščanstvo. »Idejno je nadaljeval delo Andreja Einspielerja, Lamberta in Gregorja Einspielerja, poslanca Grafenauerja, Poljanca, Starca«, beremo v Našem tedniku št. 11/1968, glasilu Narodnega sveta. Za predsedstva dr. Valentina Inzka iz Sveč v Rožu pa se je NskS začel povzpenjati kar na najvišje branike krščanstva. Bolj kot slovenstvo je branil krščanske puhlice in pri tem marsikdaj prekosil celo škofijski verski list Nedeljo; svoj vrhunec je dosegel s trditvijo, da je Koroška zibelka krščanstva. Organizacija, ki je imela samó ideološki cilj pred očmi in je bila brez vsakega političnega, gospodarskega in kulturnega koncepta, je morala zgubiti ravnovesje. Pa tudi pri tem ideološkem gledanju je NskS gojil skrajnosti samo na svoji desni; nerad je dopuščal še miganje svoje sredine; levo ni trpel nobenega trena. Organizacija, ki je samo desno, ima še nekaj sredine in ji manjka levi del, je bolno in obsojeno telo. Živi v stalni napetosti s samim seboj in z zunanjim družbenim svetom, ker nima ventilov, ki bi izenačevali enostranskosti, ki so vselej nevarne. Pri NskS se jih je nabralo kar precèj — in NskS je sredi mesijanskih popadkov (— koroški Slovenci so v tem času praznovali

1400-letnico naselitve, 1200-letnico pokristjanjenja, 60-letnico krščanske prosvete —) v začetku leta 1968 stopil z njimi (enostranskostmi) v obliki obširnega »programa« pred javnost.

Ta kulturno politična plaža je postavila slovenstvo na Koroškem kratkomalo na predkoncilski krščanski tla. Kdor ni kristjan, ne more biti koroški Slovenec. Življenjski smisel se je preložil od »manjšinskega poslanstva« (most med narodi itd.) na »krščansko poslanstvo«, ki je v tem, da gojimo za vsako ceno tradicionalno, stereotipno in šablonsko zastarelo krščanstvo. Postalo je cilj, narodnost pa sredstvo in pot do tega cilja.

Nemci in Slovenci so ta »program« odklonili. »Program ne nagovarja večine koroških Slovencev«, je ugotovila Koroška dijaška zveza dne 22. februarja 1968; »študentje so drugega mnenja«, je poročal Klub slovenskih študentov na Dunaju; »inicijator programa naj takoj odstopi«, je zahteval Klub mladine; »graditi narodno zastopstvo samo na verskem prepričanju, je polovična zadeva«, je moral zapisati sam list Narodnega sveta, Naš tednik v 7. številki 1968; teden prej pa: »Kar programu manjka, niso idejna, temveč politična stališča in konkretni politični cilji«. Najvišji govornik je bil koroški deželni glavar Hans Sima; ta je 23. jan. 1968 v deželnem zboru izjavil, da so zahteve Narodnega sveta »nerealistične« in da »o njih ni mogoče diskutirati«. (O tem »programu« Narodnega sveta bo izšla daljša razprava v 7. številki koroškega mladja.)

To katedrsko moledovanje je rodilo hude proteste z vseh strani. Nezadovoljstvo je raslo; vrnili so se v spomin vsa druga mevržasta stališča Narodnega sveta, ki jih je zavzemal do raznih narodnostnih vprašanj. Vselej je bila v nevarnosti krščanska ideologija, nikdar slovenski narod.

Ob dogodkih okoli visokošolskega doma »Korotan« na Dunaju sredi leta 1968 pa je nezadovoljstvo z narodnim vodstvom priklopelo do očitnega odpora. NskS se je takrat zavzel za nekvificiranega vodjo študentskega doma, duhovnika Ivana Tomažiča, kril vsa njegova dejanja, branil spet krščanska načela in se a priori skupno s celovško Mohorjevo družbo (lastnico doma) postavil proti 60 slovenskim študentom na Dunaju.

Takšna kuha narodne godlje ni zapustila samo duh po prismojenosti, temveč je rodila tudi svoje prve sardove. Mohorjeva družba je utrpela svojo največjo škodo v ugledu; izmed očitkov pa jo zadeva najhujši ta, ki zadeva tudi NskS, da namreč ni dojela znamenj časa, da tega niti ni poskušala in ji gre v prvi vrsti za verske interese, potlej šele za narodne. NskS je s tem zapravil resnost in življenjsko upravičenost.

Danes se mu ponuja nova prilika, da si pribori nazaj s takim slepomišljenjem zapravljeno zaupanje koroških Slovencev. Dr. Valentin Inzko ni mogel pritiščati »programa« nazaj iz slepe ulice, ker ga je občni zbor Narodnega sveta prej, oktobra 1968, odpoklical s predsedniškega mesta. Nasledil ga je 31-letni dr. Reginald Vospersnik s Podravelj (Föderlach).

Novi predsednik je takoj po izvolitvi nakazal fundamentalne smernice za bodoče delovanje Narodnega sveta. Če je Inzakova politika ustvarila narodni geto in ni ustrezala več docela »pluralistični družbi, v kateri rastemo tudi mi Slovenci« (Vospersnikove besede), potem bo novi NskS odprto reševal narodnostne probleme na osnovi krščansko dozorele osebnosti in se aktivno vključevali v vseavstrijsko življenje. V posebnem pa bo razširil kontakte z večinskim narodom in jih navezal tudi z zastopniki matičnega naroda.

V smislu pluralistične družbe bi bilo, če bi NskS našel pot tudi do politično in ideološko drugačnih rojakov; našel kot takšen, kakršen hoče biti in oostati, kot do drugih koroških Slovencev kot takšnih, kakršni so. Šele prihodnji čas bo jasneje od uvodnih predsednikovih besed pokazal, kako bodo tekla na novo namazana kolesa Narodnega sveta po slovenski celini. Pokazal bo, če bo novi NskS opustil poudarjanje tega, kar koroške Slovence oddaljuje: krščanstva, verske podlage, katolištva; če bo veljalo krvno, bratsko, družinsko, jezikovno, narodno sorodstvo več kakor verska vez s sosednim narodom. Dokazati bo moral, da mu sodelovanje z večinskim narodom v državi ni nadomestilo za sodelovanje z narodnimi brati kakršne koli idejne izpovedi.

Florian Lipusch

NE BODIMO PREVEČ PRIJATELJI

Pred letom in pol je bil v Pragi sestanek med uredniki jugoslovanskih in češkoslovaških literarnih revij in listov. Srečanje je potekalo v ozračju velikih medsebojnih simpatij (torej že pred češkoslovaškim januarjem) in v želji, da bi to prijateljstvo dobilo kar najbolj konkretno oblike večjega in trdnejšega medsebojnega sodelovanja. Novo pobudo je to sodelovanje dobilo lani na majskem srečanju v Piranu, ko smo vsi, vsak po svoje, ob nastopu prijateljev s Češkoslovaške uživali ob zanosnem optimizmu in lepoti nanovo osvobojene češke in slovaške kulture.

Potem je prišel tragični 21. avgust. In kmalu potem je dalo Društvo slovenskih pisateljev pobudo, naj bi se, tokrat v Jugoslaviji, ponovno srečali uredniki češkoslovaških in jugoslovanskih literarnih revij, na sestanek

pa naj bi povabili še predstavnike naših založb in prevajavce.

Srečanje je bilo v Zagrebu, 20. in 21. decembra, in prav je, če ga vsaj zabeležimo. S slovenske strani se ga udeležili predstavniki Sodobnosti, Problemov, Društva slovenskih pisateljev ter predstavnika Cankarjeve založbe in Mladinske knjige.

Že na samem začetku razgovorov je bilo čutiti, da je do tega sestanka prišlo predvsem zaradi občutka solidarnosti na jugoslovanski strani in spoznanja, da imajo pri nas »najboljše prijatelje«, na češkoslovaški strani. Po prvi izmenjavi zatrdil o medsebojnem prijateljstvu je nad sestanek legla nekakšna zadrega, rastoča iz zavesti, da sta med praškim srečanjem pred letom in pol in sedanjim, zagrebškim, češkoslovaški januar in 21. avgust, oba navzoča tako na samih pogovorih kot v zavesti in občutju slehernega posameznika. Zapletenost takšnega položaja je morda najbolje izrazil v svoji kratki in redkobesedni zdravici na prijateljski večerji predsednik Društva slovaških pisateljev, pesnik Ivan Kupec, ki je dejal nekako takole: — V življenju niti ne bi bilo tako hudo, če ne bi morali neprestano plačevati tuje račune, in: — Ne bodimo preveč prijatelji, da ne bi nekoč morali nehati biti prijatelji. Vsi, ki smo tadva stavka slišali v Kupčevem glasu, smo ju vsaj s trpkim izrazom okrog ust, če že ne z grenkobo v srcu, sprejeli kot spoznanje, ki nima v sebi prav nič splošno eksistencialnega, temveč je čisto preprosta življenjska izkušnja, vsakdanji življenjski občutek slovaškega pesnika, ki je v ozračju poudarjenega prijateljstva resignirano opozoril: — Ne bodimo preveč prijatelji.

Tej in podobnim mislim, čeprav niso bile izražene v tako sugestivni obliki, gre zahvala, da srečanje vendarle ni izvenelo preveč prijateljsko